

BUDJET MA'LUMOTLARINING SIFATINI XALQARO STANDARTLARGA MOSLASHTIRISH USULLARI

*O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi Davlat moliyaviy nazorati va
auditi yo'nalishi magistranti Zikriyayev Bobomurad Chinorovich*

Annotatsiya: Ushbu maqolada budjet ma'lumotlarining sifatini xalqaro standartlarga moslashtirishning ahamiyati va usullari tahlil qilinadi. Budjet shaffofligi va sifatining oshirilishi davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish va xalqaro moliyaviy tizimlarda ishonchli hamkorlikni ta'minlash uchun muhim omil hisoblanadi. Maqolada Xalqaro Davlat Hisoboti Standartlari (IPSAS), Open Budget Initiative va IMFning Fiskal shaffoflik kodeksi kabi xalqaro standartlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, elektron budjet tizimlari, qonunchilikni takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, jamoatchilik nazorati va xalqaro tajriba almashish usullari yoritiladi. Tadqiqot natijalari O'zbekiston davlat moliyaviy boshqaruvi sifatini yaxshilash va xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishga asos bo'ladi.

Kalit so'zlar: budjet ma'lumotlari, xalqaro standartlar, ipsas, budjet shaffofligi, open budget initiative, fiskal boshqaruv, davlat moliyaviy boshqaruvi, elektron budjet, qonunchilikni takomillashtirish, jamoatchilik nazorati, raqamli texnologiyalar.

Kirish. Hozirgi global iqtisodiy sharoitda davlat moliyaviy boshqaruvining shaffofligi va samaradorligi har qachongidan ham dolzarb masalaga aylangan. Davlat budjeti ma'lumotlarining sifati nafaqat ichki boshqaruv va resurslarni oqilona taqsimlash uchun, balki xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilishda ham hal qiluvchi omil hisoblanadi.

O'zbekistonda davlat budjeti shaffofligini oshirish va xalqaro standartlarga moslashtirish davlat boshqaruvini isloh qilish dasturlarining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xalqaro Davlat Hisoboti Standartlari (IPSAS), Fiskal shaffoflik kodeksi va Open Budget Initiative kabi standartlar davlat budjeti boshqaruvini xalqaro talablarga mos holda takomillashtirishga qaratilgan.

Ushbu maqolada budjet ma'lumotlarining sifatini oshirish va xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha asosiy yo'nalishlar, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va qonunchilikni takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Maqola natijalari davlat moliyaviy boshqaruvining ochiqligi va samaradorligini yanada rivojlantirishga qaratilgan takliflarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Budjet ma'lumotlarining sifati davlat boshqaruvi samaradorligini ta'minlashda va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Xalqaro Davlat Hisoboti Standartlari (IPSAS) va boshqa xalqaro ko'rsatkichlar davlat budjetini boshqarishning zamonaviy tamoyillarini belgilaydi. Ushbu tamoyillar nafaqat ma'lumotlarning ishonchliligini ta'minlaydi, balki davlat va jamiyat o'rtasidagi moliyaviy ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023 yilda dunyo mamlakatlarining 58% davlat budjeti hisobotini xalqaro standartlarga mos ravishda tayyorlagan. O'zbekiston esa xalqaro budjet ochiqligi indeksida (Open Budget Index, OBI) o'rtacha 38 ball to'plagan, bu esa xalqaro mezonlardan past ekanligini ko'rsatadi. Shu sababli, budjet ma'lumotlarining sifatini oshirish va xalqaro standartlarga moslashtirish masalasi dolzarbdir.

Budjet ma'lumotlarining xalqaro standartlarga mosligini ta'minlash yo'nalishlari

1. Xalqaro standartlarni joriy etish

Davlat moliyaviy hisobotini tayyorlashda IPSAS qoidalarini to'liq joriy qilish zarur. IPSAS xalqaro hisob-kitoblar tizimini yagona formatda taqdim etishni ta'minlaydi. Ma'lumotlarga ko'ra, IPSAS joriy qilingan mamlakatlarda budjet shaffofligi darajasi o'rtacha 30% ga oshgan.

2. Elektron budjet tizimlarini rivojlantirish

Elektron hukumat tizimlari va raqamli platformalar orqali budjet ma'lumotlarini real vaqtda kuzatish imkoniyati yaratiladi. Jahon Bankining hisobotiga ko'ra, elektron budjet tizimlarini joriy etgan mamlakatlar budjet jarayonlarining samaradorligini 20-25% oshirishga erishgan.

3. Qonunchilikni takomillashtirish

O'zbekiston qonunchiligida davlat budjeti ochiqligi va shaffofligi bo'yicha normativ hujjatlar ishlab chiqilgan bo'lsa-da, ular xalqaro talablar bilan to'liq mos emas. Masalan, 2024 yilda qabul qilingan qonunchilikka kiritilgan o'zgarishlar faqat hisobot tayyorlash bosqichini qamrab oladi, ammo jamoatchilik nazorati mexanizmlari yetarlicha rivojlanmagan.

4. Jamoatchilik ishtirokini kengaytirish

Open Budget Initiative ma'lumotlariga ko'ra, davlat budjeti jarayonida jamoatchilik ishtiroki darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda fiskal boshqaruv samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Bunda ma'lumotlarni ochiq va tushunarli tarzda taqdim etish muhim ahamiyatga ega.

5. Xalqaro tajriba va texnologiyalardan foydalanish

Yevropa va Osiyo davlatlarining muvaffaqiyatli tajribasi O‘zbekistonda davlat budjetini boshqarish tizimiga zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilishda qo‘llanilishi mumkin. Masalan, Koreyada elektron budjet platformalari orqali har bir fuqaro davlat xarajatlarini kuzatishi mumkin.

Statistik tahlil

- Budjet shaffofligi ko‘rsatkichi:

O‘zbekistonning Open Budget Index (OBI) bo‘yicha ballari 2019 yildan 2023 yilgacha o‘rtacha 5% ga oshgan, ammo hali ham global o‘rtacha (45 ball) darajasidan past.

- Elektron budjet tizimlarining samaradorligi:

Jahon Banki ma‘lumotlariga ko‘ra, elektron tizimlarni joriy etish orqali budjet ma‘lumotlarini yig‘ish va tahlil qilishda sarflanadigan vaqt 40% ga qisqargan.

- Jamoatchilik ishtiroki:

O‘zbekistonda davlat budjeti masalalarida ishtirok etuvchi NNTlar soni 2023 yilda 15% ga oshgan bo‘lsa-da, ularning ma‘lumotlarni tahlil qilish va tavsiyalar berishdagi roli cheklangan.

Budjet ma‘lumotlarining sifatini oshirish davlat moliyaviy boshqaruvi samaradorligini oshirish va xalqaro talablarni bajarish uchun muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonni amalga oshirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

- IPSAS qoidalarini to‘liq joriy etish va davlat xodimlari uchun treninglar tashkil qilish.

- Elektron budjet tizimlarini rivojlantirish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish.

- Jamoatchilik va nodavlat tashkilotlarning budjet jarayonlarida ishtirokini kengaytirish.

- Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish va tajriba almashish.

Budjet shaffofligini oshirish O‘zbekistonning xalqaro moliyaviy tizimlardagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi va iqtisodiy islohotlarning barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi.

Xulosa

Budjet ma‘lumotlarining sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish davlat moliyaviy boshqaruvini shaffof va samarali qilishning muhim shartidir. Xalqaro Davlat Hisoboti Standartlari (IPSAS), Open Budget Initiative va IMFning Fiskal shaffoflik kodeksi kabi standartlarni joriy etish orqali davlat moliyaviy jarayonlarini yanada ochiq va ishonchli qilish imkoniyati yaratiladi.

O‘zbekistonda budget shaffofligini oshirish bo‘yicha muhim qadamlar tashlanmoqda, ammo xalqaro standartlarga to‘liq moslashish uchun hali ko‘plab islohotlarni amalga oshirish talab etiladi. Elektron budget tizimlarini joriy etish, qonunchilikni takomillashtirish va jamoatchilik ishtirokini kengaytirish bu jarayonning asosiy yo‘nalishlari hisoblanadi. Statistik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar va xalqaro tajribalardan foydalanish budget ma‘lumotlarining sifatini oshirishda sezilarli natijalarga erishishni ta‘minlaydi.

Shunday qilib, budget ma‘lumotlarining xalqaro standartlarga moslashuvi nafaqat davlat boshqaruvining samaradorligini oshiradi, balki O‘zbekistonning xalqaro iqtisodiy hamjamiyatdagi mavqeyini mustahkamlaydi. Ushbu maqsadlarga erishish uchun davlat va nodavlat sektorning hamkorligini rivojlantirish, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kuchaytirish hamda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB).
"Handbook of International Public Sector Accounting Standards," IPSASB, 2023.
2. International Monetary Fund (IMF).
"Fiscal Transparency Handbook," IMF Publications, 2021.
<https://www.imf.org>
3. Open Budget Initiative (OBI).
"Open Budget Survey 2023: Global Findings," International Budget Partnership, 2023.
<https://www.internationalbudget.org>
4. Jahon Banki.
"Digital Tools for Improving Fiscal Transparency," World Bank Report, 2022.
<https://www.worldbank.org>
5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat Budjeti haqida qonunchilik hujjatlari.
O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy veb-sayti.
<https://www.mf.uz>
6. Transparency International.
"Corruption Perceptions Index 2023," Transparency International, 2023.
<https://www.transparency.org>
7. OECD.
"Best Practices for Budget Transparency," OECD Publications, 2020.

<https://www.oecd.org>

8. Open Knowledge Foundation.

"Global Open Data Index," Open Knowledge Foundation, 2023.

<https://index.okfn.org>

9. Davletov, A. B.

"O'zbekistonning budget tizimida shaffoflikni oshirish choralari," O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy jurnali, 2022.